

*А. Ю. Кожевников,
аспірант, Національна академія державного управління при Президенті України, м. Київ*

РЕГУЛЮВАННЯ НАФТОГАЗОВОГО КОМПЛЕКСУ В УКРАЇНІ

A. Kozhevnykov,
postgraduate student, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv

REGULATION OF OIL AND GAS IN UKRAINE

Протягом останніх років відносини власності у світовому нафтогазовому комплексі зазнали істотних змін, характерними аспектами яких є зменшення впливу держави в секторі нафти та газу, насамперед, за рахунок реформування і приватизації державних нафтогазових компаній, зростання конкуренції на ринку і запровадження такого інструменту регулювання ринку, як ліцензування.

У статті висвітлено першочергові кроки щодо вдосконалення державного регулювання нафтогазового комплексу України.

Найбільш ефективним методом зменшення впливу держави на регулювання нафтогазового комплексу у країнах з розвинутою ринковою економікою вважається приватизація.

За умов української економіки, для стратегічного розвитку галузі необхідно забезпечити консолідацію всіх нафтогазових підприємств: оформити весь технологічний ланцюжок підприємств, від видобутку та транспортування до реалізації готових нафтопродуктів та споживання. Таким чином буде стратегічно передбачено використання уже створених потенціалів нафтопереробних та нафтохімічних заводів, які зараз не використовуються на повну потужність.

Проте майже 20-річні спроби до сьогодняшнього часу реорганізувати та реструктурувати НАК "Нафтогаз України" так не призвели до бажаних результатів.

На наш погляд, НАК "Нафтогаз України" необхідно ліквідувати взагалі. Запровадження положень нових радикальних реформ призводить до того, що НАК залишається відлунням минулого, установою з декларативними повноваженнями та чисельними боргами.

Щодо створення акціонерних товариств "Магістральні газопроводи України" та "Підземні газові сховища України" можемо зазначити, що це має як позитивні, так і негативні сторони.

In recent years property relations in the global oil and gas sector have undergone significant changes characteristic aspect of which is to reduce the influence of the state in the sector of oil and gas, primarily due to the reform and privatization of the state oil and gas companies, increasing competition in the market and the introduction of this instrument of market regulation as licensing .

The paper highlights the initial steps for improving state regulation of oil and gas in Ukraine.

The most effective method of reducing the impact on the state regulation of oil and gas industry in countries with developed market economies considered privatization.

Given the Ukrainian economy, the strategic development of the industry consolidation is necessary to ensure all oil and gas companies, to issue the entire production chain enterprises, from production and transportation to the realization of finished oil products and consumption. This will provide strategic use of already established potential oil and petrochemical plants that are not used to full capacity.

However, nearly 20-year attempt to date to reorganize and restructure "Naftogaz Ukraine", do not lead to the desired results.

In my opinion, "Naftogaz Ukraine" should be eliminated altogether. The introduction of new provisions radical reform leads to the fact that NAC is an echo of the past, the institution of declaratory powers and numerous debts.

Regarding the establishment of joint-stock companies "Ukraine gas mains" and "Underground gas storages of Ukraine" can be noted that it has both positive and negative sides.

*Ключові слова: нафтогазовий комплекс, регулювання, НАК "Нафтогаз України", приватизація.
Key words: oil and gas sector, regulation, "Naftogaz Ukraine", privatization.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Враховуючи складну сучасну геополітичну ситуацію України, непрости взаємовідносин з головним імпортером вуглеводнів, вдосконалення державного регулювання нафтогазового комплексу України є, як ніколи, важливим та актуальним питанням.

З метою створення передумов для розвитку нафтогазового комплексу України необхідно реформувати економічні, організаційні та управлінські відносини з урахуванням особливостей процесу еволюції організації та управління нафтогазовим комплексом України, країн СНД, Америки, Європи.

Що стосується організаційної структури регулювання нафтогазового комплексу України, то, на наш погляд, її треба спростувати, беручи за взірець модель регулювання нафтогазового комплексу Європейського Союзу.

У нафтогазовому комплексі встановлені та функціонують відкриті та досить вільні ринки. За даними Європейської комісії, рівень відкритості ринків складає: в Німеччині — 100%, Великій Британії — 100%, Італії — 96%, Фінляндії 90%, Ірландії — 75%, Іспанії — 67%, Австрії — 49%, Швеції — 47%, Нідерландах — 45% [5].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Протягом останніх років відносини власності у світовому нафтогазовому комплексі зазнали істотних змін, характерними аспектами яких є зменшення впливу держави в секторі нафти та газу, насамперед, за рахунок реформування і приватизації державних нафтогазових компаній, зростання конкуренції на ринку і запровадження такого інструменту регулювання ринку, як ліцензування.

Найбільш важливим способом зменшення впливу держави на регулювання нафтогазового комплексу у країнах з розвинутою ринковою економікою вважається приватизація. Саме тому останніми роками була приватизована ENI (Італія). Здійснюється часткова приватизація національної нафтогазової компанії Бразилії — Petrobras, наприкінці березня 2001 р. парламент Норвегії прийняв рішення про часткову приватизацію норвезької національної нафтогазової компанії — Statoil, а в червні 2001 р. на біржах були розміщені для продажу перші 18% акцій цієї компанії.

Слід зауважити, що навіть за умови приватизації національних нафтогазових компаній, держава, як правило, зберігає важелі впливу на таку стратегічну складову економіки, як нафтогазовий комплекс.

У деяких країнах це здійснюється шляхом збереження контрольного або блокуючого пакета акцій, наприклад, власністю держави є 75% акцій компанії Fortum (Фінляндія), 25% — в компанії Gasunie (Нідерланди), 51% — в Norsk Hydro (Норвегія), 36 в компанії ENI (Італія) і т. д.

В інших — держава зберігає право вето, має золоту (спеціальну) акцію, наприклад, у таких компаніях, як ENI (Італія), Distrigaz (Бельгія), Lattice (Великобританія).

За звичай, одночасно з початком приватизації у країнах створюються органи державного регулювання чи значно розширюються повноваження вже існуючих.

У Центральній і Західній Європі всі ринки природного газу регулюються державними органами. Досвід приватизації великих нафтогазових компаній свідчить про привабливість приватизації шляхом продажу невеликих пакетів акцій [5].

Виходячи з аналізу міжнародного досвіду приватизації великих нафтогазових компаній, необхідності зберегти за державою значний вплив на нафтогазову галузь, а також відсутності у країні і за кордоном достатніх фінансових ресурсів, приватизацію НАК "Нафтогаз України" слід розпочинати із продажу невеликих пакетів акцій з безумовним збереженням контрольного пакету акцій за державою.

Створення на базі НАК "Нафтогаз України" вертикально інтегрованої нафтової компанії

В Україні було прийнято рішення про створення на базі НАК "Нафтогаз України" вертикально інтегрованої нафтової компанії (далі — ВІНК), організованої за принципом технологічно замкнутого ланцюжка: від видобутку вуглеводнів до безпосереднього продажу споживачам продуктів їхньої переробки [6]. Проте для повноцінної реалізації стратегії вертикальної інтеграції варто було доповнити структуру компанії вітчизняним нафтопереробним сектором, який сьогодні контролюють переважно російські нафтові компанії. Найбільш доцільним у такому випадку є розвиток власних газопереробних підприємств та залучення до ВІНК на засадах угоди про співробітництво інших компаній.

На мій погляд, визначаючи організаційну структуру управління вітчизняної ВІНК, цікавим є досвід російських нафтових компаній, зокрема НК "ЮКОС" [7]. Для мінімізації непродуктивних витрат вони сформували трирівневу структуру управління, в якій розділено окремі види бізнесу — нафтогазовидобування, транспортування, збуту, сервісного обслуговування, а також адміністративно-економічних функцій, зокрема бухгалтерський облік, управління персоналом, безпеку праці тощо.

Нафтогазові вертикально інтегровані компанії реалізують величезні інвестиційні програми, фінансування яких відбувається як за рахунок власного, так і позикового капіталу.

Слід сказати, що не всі економісти, які досліджували роль інституційних змін в економіці та особливості функціонування вертикально інтегрованих структур, вважають, що це стійкі організаційні структури спроможні забезпечити сталий розвиток підприємства чи певного сектора економіки [8].

Однак, за умов української економіки, для стратегічного розвитку галузі необхідно забезпечити консолідацію всіх нафтогазових підприємств: оформити весь технологічний ланцюжок підприємств, від видобутку та транспортування до реалізації готових нафтопродуктів та споживання [9]. Таким чином буде стратегічно передбачено використання уже створених потенціалів нафтопереробних та нафтохімічних заводів, які зараз не використовуються на повну потужність.

Зазначимо, що стратегія вертикальної інтеграції дає змогу досягнути таких конкурентних переваг:

- 1) забезпечити гарантовані умови постачання та канали збуту, незалежні (мінімально залежні) від зовнішнього середовища, зокрема від поведінки конкурентів;
- 2) поліпшити загальний стан інформаційно-аналітичного та прогнозного забезпечення бізнесу, що в умовах поширення ефектів "асиметричності інформації" набуває стратегічного значення;
- 3) спростити умови взаємного трансферу технологій через спільне використання результатів науково-технічної діяльності;
- 4) можливість реалізації інших стратегій, спрямованих на зміцнення ринкової позиції.

Як правило, центральне управління сучасною вертикально інтегрованою нафтогазовою компанією відповідає за стратегічне планування, фінанси, інформаційні технології, загальні питання інноваційно-технологічної діяльності, юридичне супроводження, зв'язки з органами влади та громадськістю, управління персоналом (зокрема розвиток людського капіталу). В окремих випадках транснаціональні компанії можуть передавати певні управлінські функції іншим компаніям (аутсорсінг). Зокрема компанії Амосо та Shell передали іншим компаніям функцію аудиту, поточні закупівлі, інформаційно-аналітичне забезпечення, юридичне супроводження, пошук та навчання персоналу. В ролі аутсорсінгових компаній виступають або спеціалізовані малі компанії, або національні представництва міжнародних мережевих компаній. Відносини центрального офісу вертикально інтегрованої компанії (замовник) та аутсорсінгової компанії (виконавець) регулюються нормами міжнародного права та контрактів, умови яких зазвичай не розголошують [10].

У практиці фінансового менеджменту саме нафтогазовим компаніям вдалося вперше застосувати сучасні фінансові технології — бюджетування, оцінку альтернатив, дисконтування, фінансовий аналіз, програмно-цільове управління, управління міжфірмовими фінансовими трансфертами, капітальне субсидювання тощо.

Вертикальні технології нафтогазового бізнесу як умова підвищення вартості нафтогазових компаній у сучасних умовах пов'язані з об'єднанням різних ланок технологічних процесів. Приміром, у нафтовій галузі реалізуються стратегії інтеграції "від свердловини до бензоколонки", які охоплюють:

- 1) розвідку запасів нафти;
- 2) буріння та іншу підготовку родовищ до використання;
- 3) нафтовидобування та транспортування нафти в центри її первинної переробки;
- 4) переробку нафти та транспортування продуктів нафтопереробки;
- 5) збут, маркетинг, сервісне обслуговування.

Головними стратегічними цілями НАК "Нафтогаз України", в умовах більшої зовнішньої конкуренції, мала бути робота з подальшої консолідації компанії, стабілізація й нарощування виробництва та розширення ринків збуту продукції, диверсифікація діяльності на нафтопереробний й нафтохімічний сектори, покращання фінансового стану дочірніх та залежних компаній. Враховуючи статус НАК "Нафтогаз України", їй під силу було консолідувати усі сфери діяльності, пов'язані з нафтою та газом, а також диверсифікувати свою діяльність на нафтопереробний та нафтохімічний сектори (навіть з урахуванням того, що більшість наявних нафтопереробних заводів уже контролюють інші компанії).

Виходячи з досвіду провідних нафтових компаній та принципів організації ВІНК, що передбачають організацію в межах однієї компанії ланцюжка за технологічним циклом "видобування — транспортування — переробка — збут кінцевим споживачем", варто було ввести до організаційної структури НАК "Нафтогаз України" з 1996 року хоча б декілька нафтопереробних підприємств. Як альтернативний варіант можна розглянути можливість укладення угоди про співпрацю з одним або декількома нафтопереробними підприємствами.

План заходів з реформування газового сектора Як вже було неодноразово зазначено, 25 березня 2015 Кабінет Міністрів України затвердив розпорядженням №375-р узгоджений з Всесвітнім Банком та Секретаріатом Енергетичного Співтовариства план заходів з реформування газового сектора [1].

План був розроблений та прийнятий на виконання зобов'язань України за Договором про заснування Енергетичного Співтовариства та Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергетики і їхніми державами-членами, із іншої сторони, спрямований на імплементацію актів законодавства Енергетичного Співтовариства у сфері енергетики, а саме: Директиви 2009/73/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку природного газу та про скасування Директиви 2003/55/ЄС; Регламенту (ЄС) 715/2009 про умови доступу до мереж транспортування природного газу та яким скасовується Регламент (ЄС) 1775/2005; та Директиви 2004/67/ЄС про здійснення заходів для забезпечення безпеки постачання природного газу [2; 3; 4].

План реформування газового сектора передбачає виконання більше 30-ти заходів. Слід зазначити, що частина з них, станом на кінець травня 2015 року, вже виконана, а саме:

- підвищена кінцева ціна на газ для населення і підприємств теплокомуненерго;
- підвищена відпускна ціна на газ від ПАТ "Укр-газвидобування";
- Верховна Рада України 09.04.2015 року прийняла в другому читанні законопроект №2250 "Про ринок природного газу".

27.05.2015 р. Закон офіційно опублікований в газеті Урядовий кур'єр. але починає застосовуватися з 01.10.2015 р (за винятком деяких положень, які починають діяти пізніше).

Зокрема Закон передбачає розділення НАК "Нафтогазу" — функція магістрального транспорту газу і його зберігання буде відокремлена.

Отже, Уряд, Верховна Рада та Президент України відійшли від намагань створити ВІНК на базі НАК "Нафтогаз України", та взяли курс на реорганізацію НАКу.

Згідно із Законом, ГТС України, вся транспортна інфраструктура та підземні сховища газу, які зараз обслуговуються ПАТ "Укртрансгаз", корпоративними правами якого управляє НАК, повинна бути розділена на два самостійних підприємства: ПАТ "Магістральні газопроводи України" (МГУ) та ПАТ "Підземні газові сховища України" (ПГХУ); 51% акцій кожного з цих підприємств має залишатися в державній власності.

Необхідність створення ПАТ "Магістральні газопроводи України" та ПАТ "Підземні газові сховища України" була визначена ще Постановою Кабінету Міністрів України від 4 червня 2014 р. № 172 "Про невідкладні заходи щодо реформування системи управління Єдиною газотранспортною системою України" [11].

Згідно з Постановою, 100% акцій створюваних товариств перебуватимуть в державній власності України.

Водночас Міненерговугілля України, Фонду державного майна разом з НАК "Нафтогаз України" та ПАТ "Укртрансгаз" доручалося розробити проекти статутів зазначених акціонерних товариств, забезпечити в установленому законодавством порядку передачу їм майна, яке використовується для забезпечення транспортування та зберігання природного газу, що не підлягає приватизації та обліковується на балансі ПАТ "Укртрансгаз".

Цією ж постановою Кабінет Міністрів України доручив Міненерговугілля України вжити заходів до припинення виконання НАК "Нафтогазом" функцій оператора Єдиної газотранспортної системи України та покладення їх на ПАТ "Укртрансгаз".

Проте текст Постанови не містив жодних термінів створення нових установ. Вищезазначені установи повинні бути створені у 2015 році відповідно до Програми діяльності Кабінету Міністрів України, затвердженої Постановою №26—19 Верховної Ради України від 11.12.2014 року [12].

У Третьюму енергопакеті, у відповідності до якого відбуваються реформи нафтогазового комплексу України, виокремлено три чітко відособлені функції оператора ГТС: транспортування, зберігання й балансування.

З погляду юридичної структури, Третім енергопакетом регулюється питання виокремлення цих функцій із вертикально інтегрованого холдингу. Модель ISO передбачає, що оператор магістральних газопроводів повністю незалежний і не перебуває в межах інтегрованої компанії, як нині ПАТ "Укртрансгаз", корпоративні права на яке належать НАК "Нафтогаз України".

У Третьюму енергопакеті не говориться про те, що обов'язково мають бути три різні компанії, які виконуватимуть вищезазначені функції.

Досвід європейських країн свідчить, що компанії можуть сполучати перелічені функції, але частіше спостерігається поділ і функцій, і компаній.

Наприклад, на ринку Німеччини, який відносно інших найбільш лібералізований, є 24 оператори сховищ газу, не кажучи вже про численних операторів ГТС. Усього у ФРН 49 сховищ газу. Оператори магістральних газопроводів — це природні монополісти, тому

їхня робота окремо регулюється в усіх країнах, і їхній прибуток обмежується. Тому при концесії або навіть приватизації транспортних потужностей потенційний інвестор розуміє, що йому не вдасться заробити більше, ніж йому дозволить регулятор залежно від обраної моделі регулювання. Вартість трансакцій при купівлі транспортних компаній, звичайно, відповідає їхній балансовій вартості, порашованій за міжнародними стандартами.

ВИСНОВКИ

Планом реформування газового сектору визначено, що Міненерговугілля України, Фонд державного майна України та Антимонопольний комітет України до червня 2016 року повинні забезпечити реструктуризацію НАК "Нафтогаз України" відповідно до визначеної моделі відокремлення для газотранспортної системи, що перебуває в державній власності та не підлягає приватизації, і плану реструктуризації НАК "Нафтогаз України", узгодженого із Секретаріатом Енергетичного Співтовариства.

Проте майже 20-річні спроби до сьогодняшнього часу реорганізувати та реструктурувати НАК "Нафтогаз України" так не призвели до бажаних результатів.

На наш погляд, НАК "Нафтогаз України" необхідно ліквідувати взагалі. Запровадження положень нових радикальних реформ призводить до того, що НАК залишається відлунням минулого, установою з декларативними повноваженнями та чисельними боргами.

Серйозних активів НАК "Нафтогаз України" не має. Магістральні трубопроводи, підземні сховища є державною власністю і передані НАК "Нафтогаз України" у користування.

Ліквідація НАК "Нафтогаз України" повинна пройти в кілька етапів.

Етап перший:

- провести повний аудит НАК "Нафтогаз України";
- передати із власності НАК "Нафтогаз України" у власність держави пакети акцій ПАТ "Укртрансгаз" і ПАТ "Укргазвидобування";
- передати від НАК "Нафтогаз України" державі пакети акцій в інших господарюючих суб'єктах.

Етап другий:

- перевести борги НАК "Нафтогаз України" державі, оскільки завжди фінансовий тягар несла саме держава через поповнення статутного капіталу НАК "Нафтогаз України";
- ліквідувати НАК "Нафтогаз України" відповідно до стандартних процедур, в тому числі стягнення заборгованості за проданий газ.
- внести зміни до чинних законодавчих актів, у частині передачі прав та обов'язків НАК "Нафтогаз України" іншим суб'єктам.

Щодо створення акціонерних товариств "Магістральні газопроводи України" та "Підземні газові сховища України" можу зазначити, що це має як позитивні, так і негативні сторони.

Позитивна сторона: створення нових установ дозволить розмежувати функції, повноваження, відповідальність за невиконання обов'язків у сфері транспортування та зберігання природного газу. Нові установи зменшать навантаження на Оператора ГТС, що в свою

чергу повинно призвести до підвищення якості виконання функцій Оператором у сфері контролю за суб'єктами газового сектору, розробки прогнозних річних балансів надходження та розподілу природного газу в Україні, а також відповідних місячних балансів та інше.

Негативна сторона: створення нових акціонерних товариств призведе до збільшення чисельності штату, що відповідно відобразиться на видатках ПАТ "Укрансгаз".

Література:

1. Питання реформування газового сектору: Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 375-р від 25.03.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/375-2015-%D1%80>

2. Директива 2003/55/ЄС — Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу стосовно спільних правил для внутрішнього ринку природного газу, яка скасовує Директиву 98/30/ЄС: Міжнародний документ, Брюссель, 26 червня 2003 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_380

3. Договір до Енергетичної Хартії та Заключний акт до неї: Міжнародний документ ООН від 17 грудня 1994 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_056

4. Про ратифікацію Договору до Енергетичної Хартії та Протоколу до Енергетичної Хартії з питань енергетичної ефективності і суміжних екологічних аспектів: Закон України № 89/98-ВР від 06.02.1998 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 1998. — № 26. — Ст. 150.

5. Новицький А.М. Організаційно-правові засади державного управління у паливно-енергетичному комплексі України: дис. канд. юрид. наук / А.М. Новицький. — Ірпінь: 2005. — 233 с.

6. Бурлака Г.Г. Рынок нефти и нефтепродуктов на рубеже XXI века / Г.Г. Бурлака, В.О. Зиневич; под. ред. Н.С. Герасимчука. — К.: ВИПОЛ, 2012. — 332 с. История отрасли [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НАК "Нафтогаз України". — Режим доступу: www.naftogaz.com

7. Долгопятова Т. Корпоративное управление в российских компаниях: роль глобализации и кризиса / Т. Долгопятова // Вопросы экономики. — 2009. № 6. — С. 83—96.

8. Уильямсон О. Экономические институты капитализма / О. Уильямсон; [пер. с англ.]. — СПб.: Лениздат. — 1996. — 289 с.

9. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / В. Геєць // Економіка України. — 2010. — № 3. — С. 4—20.

10. Ковалко О.М. Реструктуризація нафтогазового комплексу України як засіб інноваційного впливу на ефективність роботи галузі / О.М. Ковалко, Ю.П. Колбушкін / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Інноваційна діяльність в системі державного регулювання": [зб. наук. праць]. — Івано-Франківськ: 1999. — Ч. 2. — С. 7—10.

11. Про невідкладні заходи щодо реформування системи управління Єдиною газотранспортною систе-

мою України: Постанова Кабінету Міністрів України № 172 від 4 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/172-2014-%D0%BF>

12. Про програму діяльності Кабінету Міністрів України: Постанова Верховної Ради України №26-19 від 11.12.2014 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/26-19>

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), Order "The issue reform of gas sector", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/en/375-2015-%D1%80> (Accessed 20 Jan 2016).

2. European Union (2003), "Directive 2003/55 / EU - the European Parliament and of the Council concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30 / EU", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_380 (Accessed 20 Jan 2016).

3. UN (1994), "Energy Charter Treaty and the Final Act for it", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_056 (Accessed 20 Jan 2016).

4. Verkhovna Rada of Ukraine (1998), The Law of Ukraine "On ratification of the Energy Charter Treaty and the Energy Charter Protocol on Energy Efficiency and Related Environmental Aspects", Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), vol. 26, p. 150.

5. Novyts'kyj, A.M. (2005), "Organizational and legal principles of public administration in fuel and energy sector of Ukraine", Abstract of Ph.D. dissertation, Jurisprudence, Irpin, Ukraine.

6. Burlaka, G.G. (2012), Rynok nefti i nefteproduktov na rubezhe XXI veka [The oil market at the turn of the XXI century], VIPOL, Kyiv, Ukraine.

7. Dolgopjatova, T. (2009), "Corporate management in Russian companies: the role of globalization and the crisis", Voprosy jekonomiki, vol. 6, pp. 83—96.

8. Uil'jamson, O. (1996), Jekonomicheskie instituty kapitalizma [The Economic Institutions of Capitalism], Lenizdat, Saint Petersburg, Russia.

9. Heiets', V. (2010), "Liberal democratic principles: a course on modernization of Ukraine", Ekonomika Ukrainy, vol. 3, pp. 4—20.

10. Kovalko, O.M. (1999), "The restructuring of the oil and gas sector of Ukraine as a means of innovative impact on the efficiency of the industry", Materialy Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii [Proceedings of international scientific-practical conference], Innovatsijna diial'nist' v systemi derzhavnoho rehuljuvannia [Innovative activity in the system of state regulation], Ivano-Frankivsk, Ukraine.

11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), "On immediate measures for reforming the system of gas transportation system of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/172-2014-%D0%BF> (Accessed 20 Jan 2016).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Resolution "About the program of activities Cabinet of Ministers of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/26-19> (Accessed 20 Jan 2016).

Стаття надійшла до редакції 15.02.2016 р.